

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.13
DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.3.32>

КАЛЬКА І.З.

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО ЗНАТИ,
У ВЧИНЕННІ ЯКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
ЙОГО ПІДОЗРЮЮТЬ, ОБВИНУВАЧУЮТЬ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ
СПЕЦІАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

**REALIZATION OF THE RIGHT OF THE SUSPECT, ACCUSED TO KNOW
IN WHAT COMMISSION OF A CRIMINAL OFFENSE HE IS SUSPECTED, ACCUSED,
DURING IMPLEMENTATION OF SPECIAL CRIMINAL PROCEEDINGS**

У статті проаналізовано питання реалізації прав і законних інтересів відсутнього підозрюваного та обвинуваченого під час здійснення кримінального провадження за їх відсутності (*in absentia*).

Особливу увагу зосереджено на проблемних питаннях, що виникають під час реалізації права підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують, під час здійснення спеціального кримінального провадження.

Проаналізовано міжнародні нормативно-правові акти, норми Конституції України, кримінального процесуального законодавства України, які регулюють питання, що досліджуються в статті. Крім цього, вивчено рішення Європейського суду з прав людини та судову практику українських судів з указанного питання.

У статті доводиться, що право підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого злочину він підозрюється, обвинувачується, є надзвичайно важливим та надає йому можливість користуватись іншими правами для захисту від підозри чи обвинувачення з метою їх спростування.

Також у статті проаналізовано положення Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування», який прийнято 27.04.2021, та констатовано, що проблемним питанням здійснення спеціального кримінального провадження не було приділено належної уваги.

У зв'язку з цим запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 278 КПК України стосовно процедури повідомлення про підозру відсутній особі та визначення моменту набуття такою особою статусу підозрюваного та можливості реалізації відповідних прав, що визначені ст. 42 КПК України, в тому числі права підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють.

Під час здійснення дослідження встановлено, що право підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують, є основою справедливого судового розгляду та надає

можливість особі підозрюваного, обвинуваченого захищатись усіма дозволеними законом засобами і способами.

Ключові слова: спеціальне досудове розслідування, *in absentia*, підозрюваний, обвинувачений, повідомлення про підозру, обвинувальний акт.

The article analyzes the implementation of the rights and legitimate interests of the missing suspect and accused during the criminal proceedings in their absence (*in absentia*).

Particular attention is paid to the problematic issues that arise in the exercise of the right of suspect or accused to know in which criminal offense he is suspected, accused during the special criminal proceedings.

We researched the international normative legal acts, norms of the Constitution of Ukraine, the Criminal Procedure Code of Ukraine, which regulate the issues studied in the article. In addition, the decision of the European Court of Human Rights and the case law of Ukrainian courts on this issue were studied.

The article argues that the right of a suspect or an accused to know what crime he is suspected or accused is extremely important and enables them to exercise other rights to defend themselves against suspicion or accusation in order to refute them.

In the article we also analyze the provisions of the Law of Ukraine «On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to improve certain provisions in connection with the special pre-trial investigation», which was adopted on 27.04.2021 and states that the problematic issue of special criminal proceedings was not given due attention.

In this regard, it is proposed to amend Part 1 of Art. 278 of the CPC of Ukraine regarding the procedure for notifying of suspicion of committing a crime by a missing person and determining the moment of acquisition by such person of the status of a suspect and the possibility of exercising the relevant rights defined in Art. 42 of the CPC of Ukraine, including the right of the suspect to know in which criminal offense he is suspected.

During the investigation it was established that the right of a suspect or an accused to know in which criminal offense he is suspected or accused is the basis of a fair trial and allows a suspect or an accused to defend himself by all means and methods permitted by law.

Keywords: *special pre-trial investigation, in absentia, suspect, accused, notification of suspicion, indictment.*

Вступ. Відповідно до ч. 2 ст. 7 КПК України зміст та форма кримінального провадження за відсутності підозрюваного або обвинуваченого (*in absentia*) повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у частині першій цієї статті, з урахуванням особливостей, встановлених законом.

Безперечно, дотримання прав і законних інтересів відсутнього підозрюваного чи обвинуваченого є надзвичайно важливим та одночасно складним завданням, виконання якого зобов'язані забезпечити слідчий, прокурор та суд, оскільки лише в такому разі можна говорити про ефективність кримінального провадження.

Водночас у зв'язку з фізичною відсутністю підозрюваного, обвинуваченого реалізація ним права знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують, вимагає вчинення додаткових активних дій слідчим, прокурором та судом. Порушення ж цього права неминуче призводить до невиконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, а також порушення прав і свобод людини, на що неодноразово зверталась увага в рішеннях Європейського суду з прав людини.

Стан дослідження. Проблемні аспекти реалізації прав підозрюваного, обвинуваченого під час здійснення кримінального провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (*in absentia*) висвітлювалися в наукових працях таких вчених, як В.І. Галаган, І.В. Гловюк, О.В. Каллініков, В.Т. Маляренко, О.О. Нагорнюк-Данилюк, Ж.В., В.О. Попелюшко, Л.Д. Удалова, Удовенко, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник, однак питання реалізації права підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують під час здійснення спеціального кримінального провадження (*in absentia*), не отримало належного дослідження.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні проблемних питань, що виникають під час реалізації права підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують під час здійснення спеціального кримінального провадження.

Результати дослідження. Кримінально-процесуальна діяльність органу досудового розслідування, прокуратури та суду носить особливий характер та спрямована на виконання завдань кримінального провадження.

З одного боку, вона зводиться до необхідності викриття винних у вчиненні кримінального правопорушення, які не завжди бажають бути викритими, та їх покарання; з іншого – в ході цієї діяльності необхідно забезпечити охорону прав і законних інтересів усіх осіб, які потрапляють у сферу кримінального судочинства. Одночасно забезпечити виконання вказаних двох завдань не легко. У зв'язку з цим законом детально регламентовано всі процедури розслідування та розгляду кримінального провадження. Відхилення від цієї процедури обов'язково потягне порушення прав окремих учасників кримінального процесу [5, с. 107].

В.М. Тертишник, розглядаючи питання повідомлення про підозру, стверджує, що воно полягає в тому, що слідчий, пересвідчившись в особі підозрюваного, оголошує і вручає їй письмове повідомлення про підозру, роз'яснює сутність підозри, права підозрюваного та порядок їх реалізації [8, с. 123].

Крім цього, судді Великої Палати Верховного Суду, досліджуючи питання здійснення повідомлення про підозру спеціальному суб'єкту злочину, зазначили про необхідність роз'яснення змісту підозри та процесуальних прав підозрюваній особі [12].

У ратифікованих Верховною Радою України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 6), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (ст. 14) закріплено право обвинуваченого бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього.

Також право бути поінформованим гарантовано ч. 3 ст. 29 Конституції України кожному заарештованому чи затриманому, яким має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника. У кримінальних провадженнях за відсутності підозрюваного чи обвинуваченого (*in absentia*) це право реалізується в особливий спосіб.

У КПК України одним із процесуальних прав підозрюваного, обвинуваченого названо право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують. Законодавець вказав про це у п. 1 ч. 3 ст. 42 КПК України у зв'язку з тим, що для реалізації всіх інших прав цих осіб, пов'язаних із здійсненням захисту, необхідною умовою є поінформованість особи стосовно суті підозри, обвинувачення. Це право є елементом більш широкого за своїм обсягом права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у якій воно також декларується першим серед інших процесуальних прав обвинуваченого – право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для обвинуваченого мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього. Такому праву підозрюваного, обвинуваченого корелює обов'язок слідчого, прокурора щодо: вручення письмового повідомлення про підозру, в якому обов'язково викладається зміст підозри, передбачений ст. 278 КПК України; надання копії обвинувального акта, що міститься у ст. 293 КПК України. В обвинувальному акті відповідно до ст. 291 КПК України серед інших відомостей міститься виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правова кваліфікація кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність і формулювання обвинувачення [4, с. 147].

Право підозрюваного, обвинуваченого знати, у вчиненні якого злочину він підозрюється, обвинувачується, дає їм можливість користуватись іншими правами для захисту від підозри чи обвинувачення з метою їх спростування.

Право підозрюваного «знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють» (п. 1 ч. 3 ст. 42 КПК України), кореспондує обов'язок сторони обвинувачення довести це до його відома, повідомити про наявність підозри та роз'яснити її зміст [13].

Коли людину обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, у органів держави виникає додатковий обов'язок вдаватися до активних дій задля надання цій людині докладної інформації про обвинувачення і щоб пересвідчитися в тому, що вона все це розуміє [7; 9].

Відповідно до підпункту (а) пункту 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонай-

менше право бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього [1].

Європейський суд з прав людини у п. 60 рішення від 25.07.2000 № 23969/94 *Mattochia v. Italy*, окрім іншого, зазначив, що хоча обсяг «детальної» інформації, про яку йдеться в цьому положенні, варіюється залежно від конкретних обставин кожної справи, обвинуваченому в будь-якому разі слід надати достатньо інформації, яка необхідна для повного розуміння обсягу звинувачень, висунутих проти нього з метою підготовки адекватного захисту.

У зв'язку з цим адекватність інформації повинна оцінюватися щодо підпункту (b) пункту 3 статті 6, який надає кожному право мати достатній час та можливості для підготовки захисту, а також у світлі більш загального права на справедливий судовий розгляд, втіленого в пункті 1 статті 6.

Крім цього, в п. 65 вказаного рішення від 25.07.2000 № 23969/94 зазначено, що обов'язок негайно та детально повідомити обвинуваченого про повне обвинувачення проти нього повністю покладається на плечі органу прокуратури і не може виконуватися пасивно, надаючи інформацію, не доводячи її до відома захисту [11].

Водночас у зв'язку з тим, що положення міжнародних нормативно-правових актів та кримінального процесуального законодавства України не містять вимог щодо способу інформування підозрюваного чи обвинуваченого, це створює додаткові труднощі в правозастосовній діяльності.

Хоча кожен має бути негайно поінформований про обвинувачення проти нього, у органів держави також існує обов'язок регулярно надавати підозрюваному інформацію про обвинувачення проти нього. Відтак неприпустимо, щоб орган обвинувачення змінював висунуте обвинувачення або діяв всупереч йому без відповідного інформування підозрюваного [7, с. 13].

Так, у п. 56 рішенні від 25.03.1999 № 25444/94 *Pélissier and Sassi v. France* Європейським судом з прав людини констатовано порушення підпункту (a) пункту 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, оскільки суд дійшов висновку, що не встановлено, що заявники знали про те, що Апеляційний суд може повернути альтернативний вирок, тобто не була приділена особлива увага повідомленню обвинуваченого про звинувачення [10].

У національному законодавстві необхідність безпосереднього встановлення обізнаності особи про розпочате кримінальне провадження передбачено лише під час вирішення судом питання про здійснення спеціального судового провадження (ч. 3 ст. 323 КПК України), тоді як для здійснення спеціального досудового розслідування (*in absentia*) такої прямої вимоги не ставиться [9, с. 180–181].

Водночас під час здійснення спеціального досудового розслідування право підозрюваного знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, реалізується шляхом повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 1 ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складання слідчим або прокурором, а у разі неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Так, ч. 2 ст. 276 КПК України визначено, що у випадках, передбачених ч. 1 ст. 276 КПК України, слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (особа, якій законом надано право здійснювати затримання) зобов'язана невідкладно повідомити підозрюваному про його права, передбачені ст. 42 КПК України, першим з яких зазначено право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють.

Враховуючи вимоги ч. 2 ст. 276 КПК України, а також особливості здійснення спеціального досудового розслідування, яке здійснюється за фактичної відсутності підозрюваного, доцільно в тексті повідомлення про підозру вказувати весь перелік прав підозрюваного відповідно до ч. 3 ст. 42 КПК України. Діючи в такий спосіб, можна забезпечити вручення підозрюваному у спосіб, передбачений для вручення повідомлень, письмового переліку прав, якими він наділений під час кримінального провадження.

Отже, у разі неможливості безпосереднього вручення слідчим, прокурором повідомлення про підозру особі в день його складання, КПК України містить бланкетні норми (ч. 1 ст. 278, ст. 111, ст. 112 КПК України), які відсилають до загального порядку виклику особи для участі у процесуальній дії (ст.ст. 133, 135 та ін. глави 11 КПК України). Такий порядок не вимагає одразу вручення цього повідомлення особі, щодо якої воно складене, якщо його неможливо їй вручити через невстановлення органом досудового розслідування місця її знаходження.

Головне, щоб зміст такого повідомлення відповідав вимогам ст. 277 КПК України і було документально підтверджено, що органом досудового розслідування вживались заходи для встановлення місцезнаходження цієї особи, але позитивних результатів вони не дали. З моментом

з'явлення відповідних документів у кримінальному провадженні (зауважимо, що їх кількість, характер і зміст залежить від конкретної слідчої ситуації) пов'язується й момент набуття особою офіційного статусу підозрюваного [6, с. 17].

27.04.2021 прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв'язку із здійсненням спеціального досудового розслідування», втім питанню підозри не було приділено належної уваги.

З огляду на зазначене пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 278 КПК України абзацом 2, а саме: «Відомості про складене письмове повідомлення про підозру особі, стосовно якої існують достатні підстави вважати, що така особа виїхала та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, у разі обґрунтованої неможливості вручення їй такого повідомлення публікується в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора» та абзацом 3, а саме «З моменту опублікування відомостей про складене письмове повідомлення про підозру в засобах масової інформації загальнодержавної сфери розповсюдження та на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора, особа є підозрюваною у кримінальному провадженні».

Висновки. Право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують, є основою справедливого судового розгляду та надає можливість особі підозрюваного, обвинуваченого захищатись усіма дозволеними законом засобами і способами.

Наведені пропозиції спрямовані на вдосконалення процесуальної дії – повідомлення про підозру відсутній особі, визначення моменту, з якого особа набуває вказаного статусу та отримує можливість використовувати весь комплекс прав, передбачений КПК України для підозрюваного, а за наявності підстав в подальшому – і для обвинуваченого.

У разі правової визначеності щодо статусу особи у кримінальному провадженні слідчий, прокурор та суд зможуть законно та ефективно виконувати завдання кримінального провадження, в тому числі спеціального (*in absentia*).

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Конституція України. Харків: ПП «ГВІНІ», 2006. 64 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 9-10. Ст. 88.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків : Право, 2012. 768 с.
5. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 512 с.
6. Методичні рекомендації щодо процесуального керівництва спеціальним досудовим розслідуванням. Академія прокуратури України. Схвалено протоколом засідання науково-методичної ради від 25 травня 2017 року № 4. Київ, 2017. 65 с.
7. Право на інформацію в кримінальному процесі. Порадник для адвокатів щодо здійснення захисту гарантованого державою. URL: https://www.justiceinitiative.org/uploads/57eb6f29-c89e-4a2c-83f7-fe70fc2f1557/arrest-rights-template-right-to-information-ukrainian-20140121_1.pdf.
8. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина : підручник. Академічне видання. Київ: Алерта, 2014. 420 с.
9. Шишман Д.М. Обізнаність підозрюваного про розпочате кримінальне провадження як обов'язкова умова для здійснення спеціального досудового розслідування (*in absentia*). *Підприємство господарство і право*. № 10/2019. С. 179–183.
10. Рішення Європейського суду з прав людини від 25.03.1999 № 25444/94 *Pélissier and Sassi v. France*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58226%22%5D%7D>.
11. Рішення Європейського суду з прав людини від 25.07.2000 № 23969/94 *Mattoccia v. Italy*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58764%22%5D%7D>.
12. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду від 11.12.2019 у справі № 536/2475/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86468688>.
13. Ухвала слідчого судді Вовчанського районного суду Харківської області від 25.07.2019 у справі № 617/1056/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83248042>.